

İMPARATORLUĞUN TUNA DONANMASI

Teşkilât ve Faaliyetler
(1683-1718)

SEYFULLAH ASLAN

TARİH

ÖNSÖZ

Hikâyenin başlangıcı çoğu zaman önemlidir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne 2005'te başladığımda tarihçi olmak istediğimi biliyordum, ancak hangi alanda çalışmaktan keyif alacağımı, hangi alanda boşluklar olduğunu elbette keşfedememiştim. Akdeniz Dünyası Tarihi dersini seçerken de dersin hocasını yakından tanıımıyordum doğrusu. Sadece dersin adı beni oldukça heyecanlandırmıştı. Akdeniz'i Akdeniz yapan toplumları, çatışmaları, güçleri, kültürleri ve faaliyetleri görmeyi umuyordum. Dersin hocası Prof. Dr. İdris Bostan'ın ilk birkaç derste anlattıkları beni adeta büyülemişti. Osmanlıların denizlerdeki ilk faaliyetleri, Akdeniz'de ticaret yapan Venedik ve Cenevizliler, Batı Akdeniz'de İspanyollar, Kuzey Afrika'da korsanlar derken Akdeniz adeta tarihçinin şenlik alanına dönmüştü.

Zaman geçip dersler ilerledikçe hocanın meselelere yaklaşımı, anlatışı ve kaynaklara hâkimiyeti Akdeniz üzerinden denizcilik tarihine ilgi duymama neden oldu. Bir ders çıkışı hocanın yanına gidip kendimi tanıtarak dersin ilgimi çektiğini ifade ettim, okuduğum kitapları söyledim, tavsiyeler istedim. Bir yandan da hocanın merdivenleri çıkıp odasına gelene kadar söylediklerini not ediyordum. Odasına girdiğimizde masasının üzerindeki kitapları göstererek biraz önce isimlerini zikrettiği kitapları incelememe fırsat verdi. Raflardan başka kitaplar da çıkardı. Heyecanım artmıştı ama ne kadar çok kitap okumam gerektiğini de anlamıştım. Hocanın tek bir sorudan dolayı bir öğrencisine bu kadar zaman ayırıp tavsiyeler vermesine ve teşvik etmesine de ayrıca şaşırmıştım. Artık hocaya karşı da sorumluluk duyuyordum. Kitap adlarıyla dolup taşan defter sayfamı göstererek hızlıca okumalara başlayacağımı söyledim. O günden sonra kitapları temin edip okumaya başladım. İlerleyen haftalarda derslerde ve ders çıkışlarında hocaya sürekli aklımdaki soruları soruyor, okuduğum kitaplarla ilgili yorumlarımı paylaşıyordum. Ben anlattıkça hocamın yüzünde beliren tebessüm ile beni zaman zaman sıkıştıran ve uyaran soruları o günlerden sonra hiç eksilmedi.

Akdeniz'de Cezayir korsanlığı üzerine yüksek lisans tezimi yazarken artık ayağımı sudan çekmeyeceğimi, belki de çekemeyeceğimi anlamıştım. Bu

nedenle hocam doktora konusu olarak Tuna Donanması'nı çalışmamı önerdiğinde yolum çoktan çizilmişti.

Tuna Nehri, sadece yüzyıllar boyu akan bir nehir, etrafına bolluk bereket getiren bir nimet, insanları, eşyaları ve gıdaları taşıyan bir su yolu değildi; mevsimsel olarak taşan bir canavar, orduları kapınıza getiren kestirme bir geçit ve bütün bunları aynı anda ve farklı coğrafyalarda kendinde topladığı bilinerek azametine methiyeler düzülen bir efsaneydi. Dolayısıyla bu nehrin tarihini yazmak gerekiyordu.

Elinizdeki bu kitap, Mayıs 2022'de savunduğum “*Osmanlı İmparatorluğu'nun Tuna Donanması: Teşkilâtı ve Faaliyetleri (1683-1718)*” başlıklı doktora tezime esas alınarak hazırlanmıştır. Bu bakımdan on senede tamamlanan doktora tez sürecime yıllar içinde destek veren, aşağıda isimlerini zikrettiğim kişiler olmasaydı tezin bu haliyle kitaplaşması da mümkün olmazdı.

Doktora çalışmamı maddî olarak destekleyen İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'nin (BAP) katkıları birçok teknik sorunun en başından çözülmesini sağladı. Bu nedenle üniversiteme ve ilgili birime teşekkürlerimi sunarım.

Tez konusunu belirlerken ufuk açıcı yaklaşımları ve yönlendirmesi için öncelikle danışman hocam Prof. Dr. İdris Bostan'a müteşekkir olduğumu belirtmeliyim. Destek ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemedi. Tezin bütün süreçlerinde sorduğum sorulara bilgelikle cevap verdi ve istikamet gösterdi. Kendisinden sonra başka bir denizcilik teşkilatı konusunu çalışmanın ağırlığını sürekli hissettirdi ancak yardım elini üzerimden hiç çekmedi. Hocama sonsuz şükranlarımı sunarım.

Arşivde ve danışman hocamın nezaretinde çalışmalarımı daha verimli gerçekleştirmeme fırsat vermek üzere İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'ne görevlendirmemi onaylayan dönemin İstanbul Üniversitesi Rektörü ve Tarih Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Mahmut Ak hocama teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu hocama tez izleme komitesinde bulunmayı kabul ettiği ve sorularıma nezaket ve bilgelikle cevap vererek yol gösterdiği için müteşekkirim. Lisans eğitimi sürecinden bu yana talebesi olduğum Prof. Dr. Feridun M. Emecen hocama, çeşitli vesileleri fırsat bilip tezimle ilgili problemleri anlatma ve kendisiyle tartışma imkânı buldum. Her seferinde kısıtlı zamana ve kalabalık ortamlara rağmen nezaketle dinleyip yol gösterdi. Hocama müteşekkirim.

On yılda onlarca hocadan ve arkadaştan büyük yardımlar gördüm. Tezin ilk zamanlarından itibaren öneri ve yönlendirmeleriyle beni teşvik eden ve

sorduğum sorulara sabırla cevap veren Doç. Dr. Yusuf Alperen Aydın, tezi titizlikle okuyup tavsiyelerde bulunarak birçok hataya düşmekten beni kurtardı. Kendisine şükran duygularımı ne kadar ifade etsem azdır. Doç. Dr. Özgür Oral ve Doç. Dr. Özgür Kolçak, aklımdaki sıkıcı, karmaşık ve bazen de gereksiz denilebilecek soruları sorduğumda nezaketle cevapladılar. Kendilerine çok teşekkür ederim. Dr. Öğr. Üyesi Miraç Tosun ve Doç. Dr. Mehmet Sait Türkhan arşiv belgelerinde karşılaştığım zorluklarda hem yardımcı oldular hem de müşküllerimi çözerken büyük özveriyle rehberlik ettiler. Müteşekkirim.

Kırklareli’ndeki mesai arkadaşlarım Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Serdar Tabakoğlu ve Doç. Dr. Yahya Koç ile en başından itibaren araştırmalarımı istişare etme fırsatı buldum. Destek ve dostlukları bana güç verdi. Ayrıca Doç. Dr. Yahya Koç’la, Osmanlı Arşivi’nde beraber çalıştığımız günlerde, çay molarlarında birçok konuyu müzakere etme imkânı buldum. Arşiv belgeleri için sorduğum sorulara içtenlikle cevap verdi ve zamanını ayırdı. Son olarak her iki değerli dostum tezimin bazı bölümlerini okuyup görüşlerini sundular, müteşekkirim. Ayrıca Kırklareli Üniversitesi Tarih Bölümü’ndeki idareciler, hocalarım ve mesai arkadaşlarım Osmanlı Arşivi ile Kırklareli arasında mekik dokuduğum yıllarda desteklerini esirgemediler. Bilhassa arşive yeterli zamanı ayırabilmem için idarî meseleleri çözüme kavuşturan rahmetli hocam Prof. Dr. Osman Öztürk’ü rahmetle ve şükranla anıyorum.

Dostluklarını her zaman gösteren arkadaşlarım Öğr. Gör. Dr. Okan Büyüktapu, Dr. Öğr. Üyesi Kadir Purde, Dr. Ali Aslan, Dr. Göksel Baş ve Öğr. Gör. Dr. Behçet Loklar gerek tezdeki meselelerin istişaresinde gerekse arşiv belgelerinde karşılaştığım sorunların çözümünde her zaman ve hemen yardımcı oldular. Cömertçe harcadıkları zamanları için müteşekkirim.

Arşivde araştırmalarımı yaparken çok değerli arkadaş ve araştırmacıların yardımını gördüm. Bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşarak zaman kazanmamı ve araştırma sürecimi daha doğru planlamamı sağladıkları için Dr. Hakan Engin, Dr. Salih Değirmenci ve Dr. Mesut Demir’e teşekkür ederim. Ayrıca Derya Beyleri üzerine doktorasını tamamlayan Dr. Emel Soyer Kolçak’la yıllar içinde yaptığımız istişareler Tuna Donanması ve diğer Osmanlı denizcilik teşkilatları arasındaki bağlantıyı görmemi kolaylaştırdı.

İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü’nde beraber görev yaptığım “mesai” arkadaşlarım, kendilerinden her zaman nezaket ve iş birliği gördüğüm gibi, özellikle tezimin son dönemlerinde ihtiyacım olan zamanı oluşturmak için birçok yükü üzerimden aldılar. Dr. Öğr. Üyesi Esen Salarcı Baydar, Dr.

Şaduman Tuncer, Arş. Gör. Fatma Erdim, Arş. Gör. İsmail Emre Pamuk ve Arş. Gör. Dr. Ahmet Tekin'e destekleri için müteşekkirim.

Tezin kitaba dönüşme sürecinde nazik yaklaşımıyla yardımını esirgemeyen Timaş Yayınları editörü Zeynep Berktaş'ın yönlendirmeleri çok kıymetliydi, teşekkür ederim. Bu süreçte değerli dostum Halil Solak, doktora çalışmalarına ayırdığı kıymetli vaktinden fedakârlık ederek tezin kitap hüviyeti kazanabilmesi için değerli katkılar sundu, müteşekkirim. Kitabın yayına hazırlanması sürecinde yol gösterici yaklaşımlarından dolayı Timaş Akademi'nin danışma kurulundaki hocalarıma ve Timaş Akademi'nin editörü Neval Akbiyık'a teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak ailemin desteğini zikretmeliyim. Bugüne kadar her neye karar verdiğem her zaman yüreklendiren, maddî ve manevî olarak destekleyen annem Mineş Aslan ve babam Haydar Aslan'a minnettarım. Doktora sürecimde de hep yanımda oldular. Eşim Şemsinur Aslan, kızım Büşra ve oğlum Burak yıllarca süren çalışmada onlara yeterli vakit ayıramadığım halde sabır ve anlayış gösterdiler; müteşekkirim. Ayrıca kayınpederim Sabri Aslan ve kayınvalidem Gülsevrim Aslan, sadece damatları olduğum için değil, doktora araştırmama kıymet vererek her zaman desteklerini gösterdiler. Kendilerine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Seyfullah ASLAN

Kırklareli, 2024

GİRİŞ

“Türkün gönlünde dağ varsa Balkan’dır, nehir varsa Tuna’dır”

Yahya Kemal Beyatlı

Uçaktan Tuna Nehri’ne bakarken, nehrin ihtişamı büyüleyiciydi. Nehrin uzunluğu yanında yer yer genişleyen bölgeleri ve Karpatları aşarken girdaplar bölgesinde daralan nehir yatağının çılgın akışı sanki yukarıdan bütün netliğiyle görülüyordu. Nehirde gemileri hayal ettim. O an, her bir geminin ne taşıdığından daha çok ne tür hikâyelerle yol aldığını düşünüyordum. Bana arşiv belgelerinde yer almayan başka bir şey lazımdı. Onu arıyordum.

Arşivde doktora çalışmalarımı sürdürürken, tezimi yazmaya başlamadan önce Tuna Nehri’ni görmem gerektiğini biliyordum. Coğrafyanın kitabî bilgiye ve arşiv belgelerine ruh katacağını tahmin ediyordum. Nihayetinde çalışmam belli bir noktaya geldikten sonra bir fırsat doğdu. Eylül 2019’un son haftasında Balkan coğrafyasının farklı yerlerinde doktora çalışması yapan arkadaşlarımla Belgrad’da buluşacaktık.

Belgrad Kalesi’nin meşhur Kale Meydanı’ndan Tuna ve Sava nehirlerine baktığımda sanki bir zaman makinesine binip uzaklaşmışçasına o aradığım hikâyeleri ve ruhu gördüm. Gemilerin limana yanaşmasını, kaleden donanmayı izleyen Beylerbeyi ve Tuna Kapudanı’nın yüzündeki gerginliği temaşa ettim. Belgrad karşısındaki Zemun sahrasından Varadin (Novisad) Kalesi’ni kuşatmaya giden kara ordusunu Tuna Nehri’nden takip eden donanmayı izledim. Sanki bütün tarih yanımdaydı. Sultan II. Mustafa Zenta Bozgunu’yla neticelenecek 1697 seferinde kaleden Tuna’ya ve ötesine bakarak sadrazam ve vezirlerle istişare ederken onları dinledim. Sahne değişti. Savaş gemileri Belgrad önlerinde çarpışıyordu. Karşı kıyıda, Zemun sahrasında Belgrad’a doğru çevrilmiş toplar gördüm. Sava nehri üzerine yapılan tombaz köprü top atışına tutulmuştu. Belgrad kalesinin kuzeydoğu tarafında Tuna nehrinden karşıya, Pançova’ya geçen Osmanlı birliklerinin ilerleyişini izledim.

Arkadaşlarım yanıma geldiklerinde büyülenmiş olduğuma hiç aldırış etmeden fotoğraf çekerek manzaranın tadına varmaya çalıştılar. Ancak emim ki benim gördüğüm sahneleri onlar görmüyordu. Kalede yürürken de kaleden çıkıp şehrin sokaklarına karıştığımızda da içimdeki o heyecanı muhafaza ediyordum.

Belgrad'ı son gün tekrar gezmek üzere, ilk günkü rotamızı meşhur Osmanlı kalesi ve şehri Semendire, girdaplar bölgesinin girişinde ihtişamlı duran Güvercinlik kalesi, girdaplar bölgesi ve Fethülislam kalesi olarak belirlemiştik. İkinci gün ise bu sefer kuzeybatıya yönelip Sava Nehri üzerindeki Böğürdelen kalesine ve oradan da Varadin kalesine geçtik.

Semendire ve Fethülislam kaleleri nehir kenarında olmalarından dolayı Tuna Donanması'na liman ve tersâne olarak hizmet veren yerler olmuştu. Ancak Güvercinlik kalesi konumu itibariyle bu kalelerden ayrılmaktaydı. Kayaların üzerinde ama Tuna nehriyle bütünleşen Güvercinlik, girdaplar bölgesinin giriş çıkış güzergâhını kontrol etmekteydi. Nehre doğru çıkıntı halindeki burçlarıyla girdaplara izinsiz girebilecek her türlü gemiyi tehdit ediyordu. Avrupa Birliği tarafından yakın zaman önce restore edilen kalenin kulelerinde ve salonlarında gezip Tuna'yla olan bağlarını görmeye çalıştım. Büyük bir kale değildi elbette ancak stratejik konumuyla Tuna'nın kilit noktalarından birinde bulunuyordu. Dolayısıyla burayı kontrol eden girdapları, girdapları kontrol eden de Tuna Nehri'ni kontrol ederdi.

Girdaplar bölgesi daha çok Demirkapı Girdapları olarak biliniyor. Ancak Demirkapı Girdabı, İrşova kalesinin karşısında, 1972'de yapılan barajla sular altında kalan tarihî Türk adası Adakale'nin batısındadır. Buradan nehrin yukarı kısmına doğru gidildiğinde İnik ve Tahtalı Girdapları bulunmaktadır.

Girdaplar bölgesini otoyol güzergâhının elverdiği kadarıyla hâkim tepelerden izleme imkânımız oldu. Tuna Donanması'nın geçişini hayal ettim. Girdap Ağası'nın gemilerin geçişine bu tepelerden nezaret ettiğini ve cerrahların nehrin hizasındaki patikalardan gemileri halatlarla çekerken nasıl zorlandığını düşündüm. Ya da haydutların tepelerdeki mağaralara gizlenip Osmanlı gemilerini batırmak için hazırlık yaptığını hayal ettim. Şimdi arşiv belgelerinde okuduğum her bilgi, her rakam, her görevli birer ruh olarak bu coğrafyaya inmiş gibiydi.

Ertesi gün Sava Nehri kenarında olmasına rağmen Tuna'yla ve donanmayla organik bağları bulunan Böğürdelen kalesine gittik. Kalenin nehre uzanan yamaçlarında gemi inşa edilen tersâne gözleri olmalıydı. Mütevazı yapısıyla Böğürdelen'i geride bırakıp ormanların arasından Varadin'e geçtik. Ancak

yol güzergahında kara ordusunun ormanlardan ve bataklıklardan geçerken çektiği sıkıntıyı düşününce nehrin her şeye rağmen daha hızlı, güvenilir ve potansiyelli olduğunu düşünmeye başladım.

Günümüzün modern Novisad şehrinin karşısında, Tuna Nehri'nin kenarında bulunan Varadin veya diğer adıyla Petrovaradin kalesi bütün ovaya hâkim bir tepede bulunmaktadır. Tuna'nın batıdan doğru akan bütün kıvrımlarına ve doğuya yönelen bütün salınımlarına hâkim bir konumdadır. II. Viyana Kuşatması sonrasında sıklıkla el değiştiren kale 1687'de Habsburg idaresine geçti. 1694'te Osmanlı ordusu tarafından kuşatıldı ancak netice alınamadı. Çünkü Habsburg kuvvetleri kaleyi tahkim etmiş ve Osmanlılara karşı bir harekât merkezi olarak planladıklarından önemli miktarda silah ve cephane yerleştirmiş, kalenin asker sayısını artırıp kuvvetlendirmişlerdi. Sultan II. Mustafa'nın 1695 ve 1697'de seferin yönünün Varadin olması teklifi bu gerekçelerle müzakerelerde kabul görmedi. Sonraki yıllarda kaleye taarruz edilse de ele geçirilemedi.

Son gün Belgrad şehrini ve kalesini detaylıca gezme imkânım oldu. Heyecanım ve gözümde canlanan sahneler kaybolmamıştı. Ancak Belgrad'ın 1717'de elden çıkışını bir vesileyle akla getirince hem üzülüm hem de tarihin akışında bütün resme soğukkanlılıkla bakmam gerektiğini salık verdim kendime. Öte yandan Tuna kapudanlarından İbrahim Paşa'nın 1717'de Belgrad önlerinde şehit olduğunu hatırlayarak kaleden nehre doğru inen yamaçlarda Osmanlı askerlerini ve nehirde kalyatasıyla İbrahim Paşa'yı hayal ettim. Neticede Tuna bir Türk nehriydi, çünkü Türk askerinin kanı yüzyıllardır sularına karışmıştı.

***

Türklerden önce Tuna Nehri'ni böylesine kontrol eden başka bir devlet ya da imparatorluk yoktu. Örneğin Roma İmparatorluğu, Tuna Nehri'ni M.Ö. 400'lerden itibaren kuzeydeki halklarla arasında doğal bir bariyer olarak kullanmıştı. Ayrıca Roma'nın, Viyana, Budapeşte, Belgrad ve Rusçuk gibi nehrin kenarındaki şehir ve kalelerle sınırda varlık göstermenin yanında nehirde devriye gezen bir filosu da bulunmaktaydı.¹

Roma İmparatorluğu'ndan Osmanlı'ya kadar olan dönemde ise Tuna Nehri parçalı bir hâkimiyet altındaydı. Çeşitli devletler ve prenslikler nehrin farklı yerlerini kontrol ediyorlardı. Oysa Osmanlılar Karadeniz deltasından Budapeşte'ye kadar nehri tek bir güç olarak kontrol edecekti.

1 Penčev, P. Georgiev and Pinka, Patricia Garland, "Danube River", *Encyclopedia Britannica*, Erişim: 19 Mart 2022. <https://www.britannica.com/place/Danube-River>.

Tarihin İçinden Akan Nehir

Tuna Nehri tarih boyunca etrafındaki bütün toplumlar, devletler ve imparatorluklar için farklı amaçlara hizmet etti. Tatlı su kaynağı olan nehir balıkçılıkta, iskele ve gemiler aracılığıyla ticarete ve tabii ki devlet ve imparatorluklar tarafından savaşlarda kullanıldı. Bu bakımdan da etrafını şekillendiren önemli bir sınır, engel ve fırsattır.²

Avrupa'nın en büyük ikinci nehri olan Tuna 1.775 mil / 2.857 km uzunluktadır. Almanya'da Karaorman'dan (Schwarzwald) doğan nehir günümüzde Avusturya, Slovakya, Macaristan, Hırvatistan, Sırbistan, Romanya, Bulgaristan, Moldova ve Ukrayna topraklarından geçerek Karadeniz'le buluştuğu deltasında Kili, Hızırilyas ve Sünne (Sulina) boğazlarından denize karışmaktadır.³ Nehrin doğduğu yerden Bratislava'ya kadar olan kısma *Yukarı Tuna*, buradan İrşova'ya kadar olan kısma *Orta Tuna*, İrşova'dan Kili'ye kadar olan

- 2 Sergiu Musteață, *Nomads and Natives Beyond the Danube and the Black Sea (700-900 Ce)*, Arc Humanities Press, 2018.; Robert Lindsay Dise, "Officia: Romanization and the Emergence of the Imperial Civil Service on the Middle Danube during the Principat (Rome, Bureaucracy, Administration)", Doctoral Dissertation, *University of Michigan*, 1986.; Alexandru Madgearu, *Byzantine Military Organization on the Danube, 10th-12th Centuries*, Brill, 2013.; Gábor Ágoston, "Çevre ve Sınır Tarihi Çalışmalarının Buluştuğu Yer: Macaristan'daki Osmanlı-Habsburg Sınırı Boyunca Nehirler, Ormanlar, Bataklıklar ve Kaleler", *Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç*, çev.: M. Fatih Çalışır, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 97-130.; Gábor Ágoston, "Doğu-Orta Avrupa'da İmparatorluklar ve Savaş, 1550-1750: Osmanlı-Habsburg Rekabeti ve Askerî Dönüşüm", *Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç*, çev.: M. Fatih Çalışır, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 169-212.; Feridun M. Emecen, "Osmanlılar, Macarlar ve Avrupa (XV. ve XVI. Asırlar)", *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, Kapı Yayınları, İstanbul 2018, s. 231-241.; Feridun M. Emecen, "Osmanlıların Tuna'nın Kuzeyine Yönelik İlgileri: XVI. Asırda Erdel Örneği", *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, Kapı Yayınları, İstanbul 2018, s. 243-259.; A. Wess Mitchell, *The Grand Strategy of the Habsburg Empire*, Princeton University Press, 2018.; Viorel Panaite, *Ottoman Law of War and Peace: The Ottoman Empire and Its Tribute-Payers from the North of the Danube*, Second Revised Edition, Brill, Leiden, Boston, 2019.; Géza Pálffy, *Hungary Between Two Empires 1516-1711*, Indiana University Press, 2021.; Gábor Ágoston, *The Last Muslim Conquest: The Ottoman Empire and Its Wars in Europe*, Princeton University Press, Princeton 2021.; János B. Szabó, "The Ottoman Conquest in Hungary: Decisive Events (Belgrade 1521, Mohács 1526, Vienna 1529, Buda 1541) and Results", Ed. Pál Fodor, *The Battle for Central Europe*, Brill, Leiden 2019, s. 264-266.
- 3 B. Lory, "Tuna", *Encyclopaedia of Islam*, 2nd Edition, C. X, Brill, Leiden 2000, s. 623.; Mihai Maxim, "Tuna", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 41, İstanbul 2012, s. 372-374.; Paul Csagoly, Gernant Magnin, and Orieta Hulea, "Danube River Basin", *The Wetland Book, II: Distribution, Description, and Conservation*, Ed.: C. Max Finlayson, G. Randy Milton, R. Crawford Prentice, Nick C. Davidson, Springer, Dordrecht 2018, s. 886-887.

kısma *Aşağı Tuna* ve buradan bir delta halini alıp Karadeniz'e döküldüğü yere kadar nehrin kollarına ise *Tuna deltası* denilmektedir.⁴

Tuna Nehri'ne yaklaşık 300 küçük nehir ve dereler dışında 27 büyük nehir de karışmaktadır. Morava, Drava, Tisa, Sava, Büyük Morava, Siret, Olt ve Prut nehirleri Tuna Nehri'ne karışan büyük nehirlerden bazılarıdır. Bu büyük nehirler farklı havzalardan ve farklı mevsimsel dönemlerde taşıdıkları suyla Tuna Nehri'nin debisini artırırılar. Bu bakımdan Tuna Nehri'nin uzun yolculuğunda havzasının farklı noktalarından kendisine dâhil olan nehirlerin getirdiği sular Tuna'nın su rejimini etkilemekte ve belirlemektedir. Buna göre Tuna Nehri en fazla suyu Nisan ve Haziran aylarında taşır. Ekim ayında ise nehrin debisi çoğu noktasında en düşük seviyesine geriler. Ayrıca yıllık olarak bakıldığında sıklıkla Ocak ve Şubat aylarında Tuna Nehri donar.⁵

Tuna Nehri'nin farklı noktalarında onlarca ada ve adacık bulunmaktadır. Bunların bir kısmı on yıllar içinde oluşup yok olan kum ve alüvyon karışımı adalardan oluşmaktadır. Bununla birlikte Tuna Nehri'nde kalıcı olduğu belirtilen 900 ada tespit edilerek coğrafi şekilleri kayıt altına alınmıştır.⁶ Nehrin irili ufaklı böylesine fazla sayıda adaya sahip olması, onun özgün yanlarından biri olduğu gibi nehirde tarih boyunca seyrüsefer yapan gemicilerin ya kılavuza ihtiyaç duymasını ya da tecrübeli gemi kaptanlarının görev almasını gerektirmiştir.

Nehrin coğrafi olarak zorlu yerleri de bulunmaktadır. Demirkapı Girdapları olarak bilinen ve Fethülislam'dan nehrin yukarısına doğru gidildiğinde Güvercinlik (Golubac) Kalesi'ne kadar olan bölge nehrin seyrüseferi zorlaştıran en önemli kesittir. Karpat Dağlarının kuzey ucunu yaran Tuna Nehri, bu yüksek dağ silsilesinin arasından akarken yatağı 1,5 km'den 200-250 metreye kadar daralır⁷ ve nehir tabanından yüzeye doğru uzanan kayalar, ince bir örtü serilmiş gibi gizlenir. Bu bakımdan daralan yatakta hızlanan su akışı ve su yüzeyine doğru çıkıntı yapan kayalar gemilerin geçişinde büyük sorunlara yol açmaktadır.

Bütün bu coğrafi şartlar, Tuna havzasında ilerleyen ordulara ve nihayetinde orduların iâşe ve ikmâlini yapanlara farklı zorluklar çıkarıyordu. Bu nedenle mevsim şartlarına, yağışın az ya da fazla olmasına dikkat edilerek köprüler

4 W. G. East, "The Danube Route-Way in History", *Economica*, Wiley-The London School of Economics and Political Science, 1932, No. 37, s. 321-345.; *Rivers of Europe*, 2nd Edition, Ed.: Klement Tockner, Christiane Zarfl, Christopher Robinson, Elsevier, 2022, s. 88.

5 Penčev, P. Georgiev and Pinka, Patricia Garland, "Danube River", *Encyclopedia Britannica*, Erişim: 19 Mart 2022. <https://www.britannica.com/place/Danube-River>.; *Rivers of Europe*, s. 88-94 ve 123-162.; Csagoly, "Danube River Basin", *The Wetland Book*, s. 887-888.

6 *Rivers of Europe*, s. 101-103.

7 *Rivers of Europe*, s. 88.

inşa edip nehri geçmek ya da gemileri girdaplardan geçirmek coğrafyaya özgü tedbirler alınmasını ve bu bakımdan idarî düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmaktaydı. Dolayısıyla Tuna Donanması'nın idarî teşkilat yapısı, görevlileri, gemi tipleri ve çeşitlendirilen insan kaynağı bu zorunluluklardan ortaya çıkmıştı.

Diğer taraftan Tuna Nehri, tarih boyunca olduğu gibi Osmanlılar ve rakipleri arasında da kayda değer bir sınır hattıydı. Bu uzun nehrin, toprakları doğal olarak birbirinden ayırması, politik ve tarihî düzlemde birçok antlaşmanın Tuna Nehri dikkate alınarak yapılmasını gerektirmiştir. Osmanlılar açısından hem 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması hem de 1716'da imzalanan Pasarofça Antlaşması nehrin söz konusu coğrafi izlerini taşımakta ve her iki tarafın “*doğal sınır*” olarak kabul ettiği bir alanda tanımlanmaktaydı.⁸

Osmanlılar ve Tuna'ya Giden Yol

Osmanlı Beyliği Rumeli topraklarını genişletirken rakiplerinin içinde bulunduğu siyasi yapıların ortaya çıkardığı ve coğrafyanın sunduğu avantajları kullandı. Diğer taraftan, doğal engeller, Osmanlılar için olduğu kadar sınırın ötesindeki rakipleri için de geçerliydi. Tuna Nehri bu bakımdan iki bölgeyi birbirinden ayıran coğrafi bir engeldir. Ancak bunu bir engel olmaktan çıkarıp nehre donanmasıyla hükmeden ve her iki kıyısını da kontrol edebilen devletler, nihayetinde nehrin tamamına hükümlerini yayma fırsatını elde etmişlerdir.

Balkan coğrafyasında önce Bulgarlarla, ardından Sırplarla savaşan Osmanlı kuvvetleri karada önemli noktaları fethederek tedrici olarak ilerlediler. Bununla birlikte, Tuna Nehri'ne ulaşma fikrinin ilk fetih hareketleri döneminde ortaya çıktığını söylemek mümkün değildir. Ancak Osmanlı fetihlerinin seyri takip edilecek olursa, Tuna Nehri kenarında bulunan Niğbolu Kalesi eteklerinde, Niğbolu Savaşı'nda 1396'da Haçlı Ordusuna karşı galibiyet elde eden Osmanlılar için, Tuna Nehri'ne hâkim olma düşüncesinin bu savaştan sonra fiiliyata geçtiğini söylemek gerekir. Nitekim Niğbolu'nun hemen ardından, aynı yıl içinde Vidin'in fethedilmesi, Osmanlı Devleti'nin nehrin önemini kavradığını göstermektedir. Diğer taraftan, Tuna'nın kuzeyinde yer alan Eflak Prensiği'nin bir yıl önce, 1395'te Osmanlı vasallığı altına girmesi, Tuna Nehri kıyılarında

8 Güner Doğan, “The Rivers of Ottoman in the Balkans on the Reports of Luigi Ferdinando Marsili (1699-1719)”, *Boundary Letters: Ottoman Officials to Luigi Ferdinando Marsili (1699-1702)*, Birleşik Yayınları, Ankara 2015, s. 28-32.

Osmanlı varlığının tutunabilmesi bakımından oldukça önemlidir.⁹ 1419'da ise Niğbolu'nun doğusunda bulunan Yergögü, Rusçuk, Silistre, İbrail, İsmail ve Kili kalelerinin ele geçirilmesiyle Osmanlılar nehrin aşağısında hâkimiyet sağlayabildiler.¹⁰ Fetihler bundan sonra nehrin yukarisına, yani batıya doğru devam etti. Osmanlıların karşısında bu defa söz konusu coğrafyada Sırplardan daha güçlü ve organize bir şekilde bulunan Macarlar durmaktaydı.

Güçlü Macar direncine rağmen Osmanlı fetihleri nehrin yukarisına doğru devam etti. Nitekim Vidin'in batısında Belgrad merkezli zayıf Sırp prensliği Osmanlı vasalı olarak siyasi varlığını sürdürürken, Sırp Despotu Stefan Lazareviç'in 1427'de ölümünün ardından Macarlarla yapılan eski bir anlaşma gereği Belgrad, Macarlara teslim edildi. Demirkapı Girdaplarının yukarı ucunda, nehre hâkim konumda bulunan stratejik Güvercinlik Kalesi'nin de Macarlara teslim edilmesi gerekirken kalenin kumandanı 1427'de kaleyi Türklere teslim etti ve Osmanlılar böylece Güvercinlik Kalesi'ni ele geçirdi.¹¹ Bu fetih her ne kadar Osmanlıların girdaplar bölgesinde kontrolü sağlamasının önünü açmış olsa da siyasî gelişmeler neticesinde kale 1437'de Macarların eline geçti. Takip eden yıllarda Osmanlı lehine vuku bulan gelişmeler ve Osmanlı saldırıları neticesinde 1459'da Güvercinlik ve batısında bulunan Semendire Kaleleri fethedildi. Diğer taraftan Macar topraklarında ilerleyerek Tuna hinterlandında hâkimiyet alanını genişletmek isteyen Osmanlılar 1521'de Belgrad'ı ele geçirdi. 1541'de Budin'in (Budapeşte) fethi ise Osmanlıların Tuna Nehri hâkimiyetini perçinledi.

On dördüncü yüzyılın sonlarında Tuna Nehri'ne ulaşan Osmanlılar, burada gemi inşa eden yerel ustaların bilgi ve tecrübesinden istifade etmiş olmalıdır. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Gelibolu merkezli gemi inşa ve denizcilik faaliyetlerinden kazanılan tecrübe ile devletin bu alandaki bürokratik birikiminin, nehirde gemi inşa ve sair maslahatları gözeten amaçlar için kullanıldığı söylenebilir.¹²

9 Feridun M. Emecen, "Osmanlı Klasik Çağına Giriş: Kuruluştan Fetret Devri'ne", *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, Kapı Yayınları, İstanbul 2018, s. 92-93.

10 Kili Kalesi 1448'den sonra Eflak voyvodalığına geçecektir ve 1484'te yeniden ve kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine girene kadar Eflak ve Boğdan voyvodalıklarıyla mücadele alanı olacaktır. Bkz.: Mihai Maxim, "Kili" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 26, Ankara 2002, s. 1-3.

11 Aleksandar Fotic, Machiel Kiel, "Semendire", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 36, İstanbul 2009, s. 467-470.

12 Feridun Emecen, "Niğbolu Savaşı: Osmanlıların Avrupada Batılı Müttefik Güçlere Karşı İlk Mücadelesi (1396)", *Savaşın Sultanları I*, ed. Coşkun Yılmaz, Bilge Yayım, İstanbul 2018, s. 172-201.; Feridun M. Emecen, "Osmanlı Devleti ve Batı Dünyası (XIV.-XVI. Yüzyıllar)", *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, Kapı Yayınları, İstanbul 2018, s. 101-105.; İdris Bostan,

Bu bakımdan Tuna Nehri'nde ilk zamanlardan itibaren gemi bulunduran Osmanlılar, nehirde güçlerini artırmaya çalıştı. Nitekim Gábor Ágoston'a göre Osmanlılar, Tuna Nehri'nin önemini kavrayarak 1430'lardan itibaren Güvercinlik'te 100 adet fusta ya da kürekli küçük gemiyi toplarla iyi donatarak Macar kalelerine karşı kullandı.¹³ Diğer taraftan nehirdeki Osmanlı gücü, seferlerin gidişatını değiştiren bir yapıya hemen kavuşmadı. 1456'da Fatih Sultan Mehmed komutasında yaklaşık 60 gemiden oluşan filoyla Belgrad'ı nehirde kuşatan Osmanlılar, bu kuşatmadan elleri boş döndü. Nihayetinde bu başarısızlık tamamen donanmaya mal edilmese de Osmanlıların henüz güçlü bir filo oluşturamadığı gerçeği ortaya koyulmuştu.¹⁴

Bununla birlikte Tuna Nehri ve hinterlandının askerî olarak yeniden organize edilmesi ihtiyacı ortaya çıktığında Osmanlılar,¹⁵ Tuna Nehri'ne kıyısı olan kale ya da yerleşim yerlerine bağlı kapudanlar tayin ettiler. Bunlar yerel olarak kendi bölgelerinin muhafazasından sorumlu idiler ve idarî anlamda kaleye bağlı olarak görev yapmaktaydılar. Nitekim 1470'lere ait bir timar icmal defterine göre, Niğbolu Kalesi'ndeki bir mustahfızân cemaati hem kalede oturmakta hem de gemide hizmet etmekteydi. Cemaatin komutanı konumundaki Yayabaşı İbrahim'in 5.000 akçelik timar verilerek kapudan

---

“Osmanlıların Denize Açılma Sürecinde Gelibolu”, *Osmanlı Akdenizi*, Küre Yayınları, İstanbul 2017, s. 53-72.; Viorel Panaite, “Osmanlı Hakimiyetinin Tuna Nehrinin Kuzeyinde Yayılışı: XIV ve XVI. Yüzyıllarda Eflak ve Boğdan”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı, C. 1, Ankara 2015, s. 668-674.

- 13 Gábor Ágoston, *Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, çev.: Tanju Akad, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s. 40.; Cavid Baysun, “Belgrad”, *İA*, C. II, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, s. 476.; Ágoston, “Nehirler, Ormanlar, Bataklıklar ve Kaleler”, *Strateji ve Askerî Güç*, s. 98-101.
- 14 Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, çev.: Dost Körpe, Oğlak Yayınları, İstanbul 2010, s.131-136.; Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. II, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 58-62.; Gábor Ágoston ise 64 kalyata dâhil olmak üzere 200 gemi bulunduğunu belirtmektedir. Bkz.: Ágoston, *The Last Muslim Conquest*, s. 285.; Theodora Bakardjieva, “The Role of the Ottoman Danubian Fleet in the Military Operations in XV-XVII C. Organization and Fighting Potentialities” *XIV. Türk Tarih Kongresi*, C. II/I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2002, s. 151-157.
- 15 Gábor Ágoston, “Macaristan'da Osmanlı-Habsburg Serhaddi (1541-1699): Bir Mukayese”, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, çev.: Kahraman Şakul, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 206-207.; Göksel Baş, “XV. Yüzyılın İkinci Yarısında Balkanlarda Osmanlı Serhad Organizasyonunun Oluşumu Kaleler Ağı, Askeri Personel, Finansman ve Mali Külfet”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2018-1, S. 33, s. 152-153.; Rossitsa Gradeva, “Shipping along the Lower Course of the Danube (End of the 17th Century)”, *War and Peace in Rumeli 15th to Beginning 19th Century*, The ISIS Press, İstanbul 2008, s. 75-77.; Rossitsa Gradeva, “Administrative System and Provincial Government in the Central Balkan Territories of the Ottoman Empire, 15th century”, *Rumeli Under the Ottomans*, The ISIS Press, İstanbul 2004, s. 23-51.

tain edildiği kaydedilmektedir.¹⁶ Bu timar kaydı, kapudanın Niğbolu Kalesi'yle olan idarî bağı ve nehirde kısıtlı bir alanda görev yaptığını açıkça göstermektedir.

Bu bakımdan 15. yüzyılın ikinci yarısında başlayan kaleyle bağlantılı kapudanlar ve filolar oluşturma eğiliminin bir yansıması olarak, 16. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde, Kanunî Sultan Süleyman'ın imparatorluğun batı sınırlarındaki sorunları çözmek üzere giriştiği seferlerde Tuna Nehri'nde filolar bulundurulduğu görülmektedir. Rusçuk, Niğbolu, Vidin, İzvornik, Budin, Estergon, Mohaç ve Semendire gibi yerlerde kurulan gemi inşa tezgâhlarında 200-250 gemiden oluşan filolar inşa edilmiştir.¹⁷ Ancak bu filolara İstanbul'dan gönderilen önemli miktarda geminin katıldığı ve önceki yüzyılda olduğu gibi ihtiyaca binaen tayin edilen geçici ve birbirinden bağımsız yerel kapudanlarla filoların faaliyette bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Tuna Nehri'nde bulunan söz konusu filoların bir donanmaya işaret etmediği, idareten yerele bağlı ve sınırlı görev sahasına sahip oldukları tespit edilmiştir.¹⁸ Ayrıca 16. yüzyılın sonlarına ait bazı kayıtlar, nehrin farklı yerlerinde idarî olarak kaleyle bağlantılı kapudanların tayin edildiğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu kapudanlar henüz tek bir kapudanın idaresi altında faaliyet göstermedikleri gibi malî bakımdan ve gemi inşa organizasyonu açısından da birbirlerinden bağımsız hareket etmekteydiler. Diğer taraftan, tayin edilen kapudanların önemli bir kısmı zeamet sahipleriydi. Kapudanlar arasında kalede görevli askerler de bulunmaktaydı.¹⁹

Aynı şekilde 17. yüzyılın başlarından son çeyreğine kadar, birbirinden bağımsız veya sınırlı bir bölgede görevlendirilmiş kapudan örneklerine rastlamak

16 *Fatih Sultan Mehmed Döneminde Tuna Boyunda Osmanlı Düzeni: Niğbolu, Vidin ve Braniceva Tahrir Defteri*, Haz.: Halil İnalçık, Evgeni Radushev, Uğur Altuğ, Ed.: Pál Fodor, Research Centre for the Humanities (HAS), Budapest 2018, s. 98.

17 Yusuf Gülderen, "Kanuni Sultan Süleyman Döneminde (1520-1566) Tuna ve Tuna'ya Akan Diğer Nehirlerdeki Türk Filosu ve Gemilikleri (Tersaneleri)", *X. Türk Tarih Kongresi*, C. IV, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993, s. 1774-1779; Tayyib Gökbilgin, "XVI. Asır Ortalarında Osmanlı Devletinin Tuna Havzası ve Akdeniz Siyasetleri, Bunlar Arasındaki Alâka ve İrtibat, Muhtelif Veçheleri", *A.Ü. DTCF Dergisi*, C. XIII, S. 4, Aralık 1995, s. 63.; Ágoston, *The Last Muslim Conquest*, s. 288.; Ágoston, "Nehirler, Ormanlar, Bataklıklar ve Kaleler", *Strateji ve Askerî Güç*, s. 101.; Géza Pálffy, "The Impact of the Ottoman Rule on Hungary", *Hungarian Studies Review*, Vol. XXVIII, Nos. 1-2, 2001, s. 109-132.

18 Tuna Donanması'nın kuruluş sürecine dair değerlendirmeler için bkz.: Seyfullah Aslan, "Tuna Donanması'nın Kuruluşu Meselesi", *Kanunî Sultan Süleyman ve Dönemi: Yeni Kaynaklar, Yeni Yaklaşımlar*, Ed.: Muhammed Fatih Çalışır, Suraiya Roschan Faroqhi, Mehmet Şakir Yılmaz, İbn Haldun Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020, s. 77-104.

19 Klára Hegyi, *The Ottoman Military Organization in Hungary, Fortresses, Fortress Garrisons and Finances*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 2018, s. 105-106.

mümkündür. Nitekim Kasım 1624 tarihli bir belge Tuna Kapudanı'nın eski beylerbeyiler arasından tayin edildiğini göstermektedir. Daha önceden Özi Beylerbeyi iken Tuna Kapudanı olan İbrahim Paşa'ya İzvornik Sancağı arpalık olarak verilmiş ve Kazak eşkıyası üzerine gitmesi için burada şayka inşa etmesi emredilmiştir. İbrahim Paşa'nın kapudanlığının bu görevle sınırlı olduğu düşünülmektedir.²⁰ Öte yandan, Tuna'da kapudan tayin edilmediği dönemlerde faaliyet alanları genişleyen ve etkileri artan sancakbeyleri de kendi iskeleleri ve kalelerinin muhafazası için şayka inşa etmişlerdi. Bununla birlikte, gemi inşa masraflarını karşılamak üzere halktan “şayka bedeli” toplanmaktaydı.²¹ Bu uygulama, şayka inşası için merkezî hazineden ayrılan hususi bir harcama kaleminin olmadığını düşündürmektedir.

Tuna kapudanlarıyla yerel kapudanlar ayrımının net olmadığını gösteren bir örnek, aynı zamanda “*ehl-i seyf*” ten kapudanlığa geçişin de söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. 1634 tarihli bir tevcih kaydına göre sipahiyân bölüğü emektarlarından Hüsrev'e “*kapudanlık-ı nehr-i Tuna der-Belgrad*” kaydıyla vazife verilmiştir.²² Ancak bu ifadeyle Belgrad'da olan Tuna Nehri kapudanlığına, yani Belgrad kapudanlığına mı atıf yapıldığı; yoksa Tuna Kapudanı'nın Belgrad'da mukîm olduğunu ifade etmek üzere mi böyle kaydedildiği açık değildir. Her iki şekilde de söz konusu kişinin bütün Tuna Nehri'nden sorumlu olmadığı düşünülmektedir. Buna benzer bir başka örnekte ise Banaluka ve Belgrad kadısına gönderilen ve Banaluka'dan İsakçı'ya top yuvarlaklarının naklinde “*Belgrad sefineleri*” ve “*Grad [Gradiška] şaykaları*” kullanılarak Belgrad iskelesine kadar ulaştırılması emredilmektedir.²³ Tuna Nehri'nde seyrüsefer gerçekleştiren gemilerin bu tarihlerde kale ya da sancaklara bağlı oldukları açıktır.

On yedinci yüzyılın ortasında Niğbolu'da bulunan Evliya Çelebi, kendisini anlatımına göre, Tuna Kapudanı Maksud Ağa'nın firkatelerine binip Rusçuk'a doğru yol almıştır.²⁴ Çelebi, *Seyahatnâmesi*'nde Tuna Nehri'ndeki

20 Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İbnülemin Askeriye (İE. AS), 2313. (Evâhır-ı Muharrem 1034 / 3-12 Kasım 1624)

21 Topkapı Sarayı Müze Arşivi Evrakı (TSMA.e), 984 / 95. (Evâil-i Cemâziyelevvel 1049 / 30 Ağustos-8 Eylül 1639); TSMA.e, 984 / 96. (18 Cemâziyelevvel 1049 / 16 Eylül 1639)

22 Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Kamil Kepeci Defterleri (KK.d), 266, s. 9/1. (10 Receb 1043 / 10 Ocak 1634); Silistre Kapudanı'nın silahdar bölüğünden tayin edildiğini gösteren başka bir örnek için bkz.: KK.d, 217, s. 20. (24 Receb 1070 / 5 Nisan 1660)

23 Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), 9851, s. 124. (26 Safer 1084 / 12 Haziran 1673)

24 Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, haz.: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, 3. Kitap, Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 184.

kapudanlık teşkilâtına dair detaylı bilgiler vermektedir. Silistre Sancağı hâkimleri arasında Maksud Ağa'yı da sayan²⁵ Çelebi, İsakçı hâkimleri arasında,²⁶ Belgrad hâkimleri arasında,²⁷ Vidin hâkimleri arasında²⁸ ve Budin hâkimleri arasında²⁹ da başka Tuna kapudanlarını zikretmektedir. Maksud Ağa ile birlikte aynı anda beş Tuna Kapudanı zikreden Evliya, muhtemeldir ki diğer dördünün sancakların veya nehrin adıyla zikredilmesi hususunda bir kafa karışıklığı yaşamıştır. Evliya'ya göre, Belgrad hâkimlerinden Tuna Kapudanı, Budin ve Vidin'e kadar olan Tuna Nehri'ni ve Sava Nehri'ni 10 firkate ve bin azeb ile muhafaza etmekteydi.³⁰ Vidin hâkimlerinden Tuna Kapudanı ise 10 firkate ve üç yüz azebiyle Tuna adalarını muhafaza etmekteydi.³¹ Budin hâkimlerinden Tuna Kapudanı ise sancakbeyi olarak 50 firkate, iki bin azeb ile Belgrad'dan Viyana'ya kadar haydutlara karşı muhafaza hizmeti görmekteydi.³² Budin'de bulunan Tuna Kapudanı'nın sancakbeyi olarak anılması ve gemi ve azeblerinin diğer kapudanlardan fazla olması bu tarihlerde Budin'in stratejik önemini de ortaya koymaktadır. Öte yandan Evliya Çelebi'nin H. 1073 / M. 1662-63 olaylarını anlatırken Estergon Kapudanı ve Tuna Kapudanı'nı beraber zikretmesi ve bir sonraki yılın anlatısında Semendire Kapudanı'nın da olduğunu yazması "Tuna Kapudanı" namını taşıyan bir görevli yanında Tuna Nehri'ndeki önemli bölgelerde yerel kapudanlar da olduğunu düşündürmektedir. Nitekim 6 Kasım 1662 tarihli bir hükümde "*Tuna Kapudanları*" olarak bir kapudanlar grubundan bahsedilmekte ve Niğbolu'dan Belgrad'a arpa naklinde kullanılmak üzere Tuna gemilerinin zamanında tedarik edilmesi emredilmektedir.³³ Tuna kapudanları ifadesinin yaklaşık 12 yıl sonra da belgelere yansımalarını görmekteyiz.³⁴ Bu bakımdan yerel kapudanların bu tarihlerde yerleri boş bırakılmadan tayin edildiklerini söyleyebiliriz. Bununla birlikte, Vidin hâkimleri arasında Tuna Kapudanı'nı da zikreden Çelebi, kapudanın "Vidin Kapudanı" olarak da bilindiğini

25 Çelebi, *Seyahatnâme*, 3. Kitap, s. 189.

26 Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, haz.: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, 5. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 187.

27 Çelebi, *Seyahatnâme*, 5. Kitap, s. 194.

28 Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, haz.: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, 6. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 98.

29 Çelebi, *Seyahatnâme*, 6. Kitap, s. 137.

30 Çelebi, *Seyahatnâme*, 5. Kitap, s. 194.

31 Çelebi, *Seyahatnâme*, 6. Kitap, s. 98.

32 Çelebi, *Seyahatnâme*, 6. Kitap, s. 137.

33 *Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Evâmîr-i Maliye Kalemi Defterleri (D. EVM.d)*, 26283, s. 18. (24 Rebî' ülevvel 1073 / 6 Kasım 1662)

34 *Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Ali Emîrî, Sultan Mehmed IV, (AE. SMMD.IV)*, 1263. (14 Receb 1085 / 14 Ekim 1674)

belirtmektedir. Muhtemelen Çelebi'nin bahsettiği Silistre, İsakçı, Belgrad, Vidin ve Budin kapudanları kendi bölgelerinde görev yaptıkları halde Tuna Nehri'nin adıyla da anılmaktaydılar.

Erken dönem kroniklerinde Tuna Donanması'yla ilgili sınırlı bilgiler bulunmaktadır. Örneğin Abdurrahman Abdi Paşa'nın *Vekâyi'-nâme*'sinde Tuna Nehri'nde, Sava ve Drava nehirlerinde köprü gemileri yapım işinin Belgrad'ın zaimlerinden Yusuf Ağa'ya verilmesi ve İsakçı iskelesi civarında elli yedi tonbaz gemi inşasının Niğbolu Sancakbeyi Osman Bey'e emredilmesi; 3 Temmuz 1672 tarihi itibarıyla Tuna Nehri'nde vazifeli bir kapudanın olmadığını, ismen varsa bile sorumluluk alanının sınırlı olduğunu akla getirmektedir.³⁵

Tuna Kapudanı'nın geliri ve vazifesine dair 1674 tarihli bir hüküm, bu tarihlerde hem Tuna Donanması'nın varlığını hem de kapudanın Osmanlı bürokrasisi içindeki konumunu sorgulamamıza neden olmaktadır. 13 Aralık 1674 tarihli ilgili hükümde Tuna Kapudanı Kaytas'ın günlük 80 akçe ulûfe ile 2-3 seneden beri Tuna Nehri üzerindeki büyük köprü'nün muhafazası hizmetinde olduğundan birkaç akçe artış talep etmesi üzerine, kendisinin hizmetleri göz önüne alınarak ulûfesine 5 akçe ilave yapılmış ve günlük 85 akçe ulûfe ile "*Nebr-i Tuna Kapudanlığına*" mutasarrıf olduğundan, ulûfesinin Belgrad iskelesinden verilmesi emredilmiştir.³⁶ Bu durumda Tuna Kapudanı Kaytas'ın yıllık ulûfesi 30.090 akçe olmaktadır. Diğer taraftan bir kıyas noktası vereceksek eğer, 1692 senesinde Tuna Kapudanı'nın sâlyânesi 1.440.000 akçeydi.³⁷ Aradaki muazzam fark³⁸ hem Tuna Donanması'nın teşkiline verilen ehemmiyeti hem de Tuna Kapudanı'nın 1683 sonrası gelişen şartlarda artan önemini izah etmektedir. Tuna Kapudanı Kaytas'tan bahseden başka bir belge ise kapudanların idarî teşkilattaki konumuna dair fikir vermektedir. Belgrad Kalesi martolos ağasının görevinden feragat etmesiyle, ağanın elinde bulunan gediğin başka birine verilmesi hususunda Tuna Kapudanı Kaytas'ın, Belgrad kaymakamına arz sunduğu dikkati çekmektedir.³⁹ Belge, Tuna Kapudanı'nın Belgrad Kalesi'nde martolos ağasından sorumlu olduğunu göstermesi yanında,

35 Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, haz.: Fahri Ç. Derin, Çamlıca Basım, İstanbul 2008, s. 369.

36 *D.BŞM.d.*, 294-A, s. 5. (15 Ramazan 1085 / 13 Aralık 1674)

37 *MAD*, 9873, s. 192. (28 Cemâziyelevvel 1103 / 16 Şubat 1692)

38 Bu noktada vurgulanan farkın, merkezi hazineden mahsûb edilen salyâne haricindeki ödemeler göz ardı edilerek ifade edildiğini söylemek gerekir. Ancak o yıla ait tüm muhasebe kayıtlarında yapılacak bir inceleme ile Tuna Kapudanı Kaytas'ın 30.090 akçeden hariç mukataa vs. gelirinin olup olmadığı, varsa tutarı ortaya çıkarabilir.

39 *MAD*, 9853, s. 107. (27 Receb 1087 / 5 Ekim 1676)

henüz bu tarihte muhtemelen sadece Belgrad ve civarından sorumlu olduğunu da düşündürmektedir.

Diğer taraftan Kanunî Sultan Süleyman döneminden itibaren Osmanlıların sahip oldukları Tuna coğrafyası oldukça genişlemiştir.⁴⁰ II. Viyana Kuşatması'na kadar Osmanlıların gerek eyaletlerdeki askerî tedbirlerle gerekse aynı sistemin bir parçası olarak serhad kalelerinden yürütülen seyrüsefer güvenliğini sağlamaya yönelik tedbirlerle başka bir teşkilata gerek duymadan Tuna Nehri'nin muhafazasını sağladıkları söylenebilir. Ancak 1683'ten sonra dramatik bir şekilde çöken Osmanlı sınırı bundan sonra daha farklı tedbirler almayı gerektirmiş olmalıdır.⁴¹ Bu bakımdan 17. yüzyılın son çeyreğinde görev yapan Tuna kapudanları seleflerinden daha fazla sorumluluk üstlenmişlerdir. Faaliyet alanları bir kale bölgesi veya şehirle sınırlı kalmayıp tüm Tuna Nehri'nde donanmanın başındaki en yetkili kişi olarak görev yapmaları gerekmiştir.

Bütün ilgili arşiv kayıtları ve değerlendirmeler ışığında Osmanlıların Tuna Nehri'nde hangi dönemde ne şekilde ve hangi seviyede filo kurduklarını, bunun bir donanma teşkilatına tekabül edip etmediğini dikkatle değerlendirmek gerekir. Bu bakımdan Osmanlılar, Tuna Nehri hinterlandında hâkimiyetlerini pekiştirdikleri 16. yüzyıldan 17. yüzyıl son çeyreğine kadar yerel kapudanlık yapısını büyük oranda muhafaza etmişlerdir. İdarî ve malî yönden kale ya da sancaklara bağlı olarak görev yapan kapudanlar, kendi bölgelerini muhafaza görevi yanında ihtiyaç duyulduğunda üstlerine tayin edilen bir kapudan ya da başbuğ ile ortak muhafaza ya da sefer görevi icra etmekteydiler. Ancak bunların idarî ve malî bir teşkilât altına alınmadığı düşünülmektedir.⁴² Bu bakımdan arşiv belgeleri ve kronikler incelendiğinde 1683'te Avusturya üzerine açılan sefer sırasında bir kapudan tayin edildiği ve bunun bütün donanmadan sorumlu olarak görev yaptığı görülmektedir.

40 Kanunî Sultan Süleyman devrinde Macar toprakları ve Tuna'nın kuzeyine yönelik Osmanlı genişlemesine dair bkz.: Feridun M. Emecen, "Sultan Süleyman Çağı: Bir Cihan Devleti", *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, Kapı Yayınları, İstanbul 2018, s. 143-190.; Gábor Ágoston, "Enformasyon, İdeoloji ve Emperyal Siyasetin Sınırları: Osmanlı-Habsburg Rekabeti Bağlamında Osmanlı Büyük (Grand) Stratejisi", *Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç*, çev.: M. Fatih. Çalışır, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 59-96.; Ágoston, "Osmanlı-Habsburg Serhaddi", *Savaş ve Serhad*, s. 203-224.

41 Osmanlıların Macaristan sınırıyla ilgili değerlendirmeler ve Osmanlıların 1683 sonrası yeni tedbirlerine dair bkz.: Gábor Ágoston, "Sınırı Savunmak ve Yönetmek: Osmanlı Macaristan'ı Örneği", *Osmanlı Dünyası*, ed. Christine Woodhead, çev.: Gül Çağalı Güven, İstanbul, Alfa Yayınları, 2018, s. 291-310.; Ömer Gezer, *Kale ve Nefer: Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askerî Gücü (1699-1715)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2020.

42 Aslan, "Tuna Donanması", *Sultan Süleyman ve Dönemi*, s. 80-81.

1683'te Viyana Seferi'ne çıkılırken Tuna Nehri'nde bulunan donanmaya Ali Paşa kapudan olarak tayin edilmiştir. Bununla birlikte Viyana Seferi hazırlıkları kapsamında İstanbul'dan gönderilen gemilerin Tuna Nehri'nden güvenle Belgrad'a ulaştırılması işinde doğrudan Ali Paşa'nın adı zikredilmeden, Tuna Nehri'nde yer alan iskele kapudanlarından İsakçı, Hırsova, İbrail, Silistre, Rusçuk, Vidin ve Fethülislam İskeleyi kapudanlarının, Silistre iskeleyi emini gözetiminde kılavuz olarak hizmet etmeleri ve gemileri istenen yere götürmeleri belirtilmiştir.⁴³ Bu kayıttan başka bir kayda rast gelinmemiş olmasına rağmen bu tarihlerde henüz yeni tayin edilen Ali Paşa'nın bahse konu gemilerin Belgrad'a ulaştırılmasında görev aldığı düşünülmektedir. Diğer taraftan söz konusu kapudanlar, ilerleyen yıllarda ocaklık şayka kapudanı olarak görev yapmıştır. Kuşatmadan sonra ise Tuna Nehri'nde yapılacak zahire nakli ve gemi muhafaza hizmetinin Tuna sahilindeki kadılara havale edildiği görülmektedir. Nitekim 6 Aralık 1683 tarihli bir belgede, II. Viyana Kuşatması'ndan hemen sonra kış şartlarından dolayı Fethülislam'da üç aydan fazla bekleyen ve Belgrad'a nakli geciken zahirelerin kadılar tarafından muhafaza edilmesi; buzdan zarar görmesi ihtimaline karşın gemilerin limana çekilerek korunması istenmekteydi.⁴⁴ Bu nedenle, Ali Paşa'nın bütün donanma organizasyonunu henüz 1683 yılı içinde ele almadığı anlaşılmaktadır.

Viyana Kuşatması sonrasında Kutsal İttifak'la yapılan savaşların oluşturduğu teyakkuz hali ve bu süreçte önemli iki yerin, 1686'da Budin'in, Eylül 1688'de ise Belgrad'ın kaybedilmesi, Osmanlıları Tuna Nehri'nde organizasyon değişikliğine zorlamış olabilir. Nitekim bu değişikliğin ilk adımı olarak, orduyu destekleyecek nakliye gemilerinin en sorunlu geçiş güzergâhı olan girdaplar bölgesinin sorumluluğu daha önceden Tuna Kapudanı tayin edilen Ali Paşa'ya verilmiştir. Demirkapı girdabından sorumlu olan Ali Paşa'nın 1687'de Niğbolu ve Eflak tarafından gelen malzemelerin güvenle nakli ve batan gemilerin içindeki kullanılabilir durumda olan malzemelerin muhafazasına kadar bir dizi işle ilgilendiği görülmektedir.⁴⁵ Demirkapı merkez olmak üzere artan bu faaliyetlerin ikinci adımında organizasyonu güçlendirme ihtiyacı duyulmuş olabilir. Bu bakımdan Belgrad'ın kaybindan bir iki ay sonra Ali Paşa, kaynaklardan tespit edilebildiği kadarıyla Kasım 1688'de vezirliği olmayan beylerbeyi elkâbı olan “*emîrül-ümerâi'l-kirâm*” elkâbıyla ve

43 *Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Evâmir-i Maliye Kalemi Evrakı (D. EVM), 30/34. (19 Rebî'ülevvel 1094 / 28 Mart 1683)*

44 *D. EVM, 30/67. (16 Zilhicce 1094 / 6 Aralık 1683)*

45 *MAD, 2727, s. 185. (20 Rebî'ülâhır 1098 / 5 Mart 1687); Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Ahkam Şikâyet Defterleri (A.DVNS. ŞKT.d), 10, s. 243. (13 Zilka'de 1098 / 20 Eylül 1687)*

Tuna Kapudanı olarak zikredilmiştir.⁴⁶ Buna rağmen bir ay sonraki başka bir gelişme neticesinde Tuna Nehri'ne görevlendirilecek şaykaların sorumluluğunun Tuna Kapudanı yerine, vezir rütbesiyle görev yapan başka birine verildiği görülmektedir. Nitekim nazır, mütevellî ve kadılara gönderilen hükümlere göre Kili'den 2, İsakçı'dan 1, İsmail'den 3, Silistre'den 1, Niğbolu'dan 1, Rusçuk'tan 1 ve Zıstovi'den 1 şaykanın inşa edilip Vidin Muhafızı Vezir Hüseyin Paşa'ya teslim edilmesi emredilmiştir.⁴⁷ Ancak bundan birkaç ay sonra Tuna Kapudanı Ali Paşa'nın "*Kanije Beylerbeyliği*" payesiyle Tuna Kapudanı olarak tayin edilmesi üzerine bu tarihten itibaren kendisinin nehirdeki tüm gemi inşa, seyrüsefer ve idareden sorumlu olduğu görülmektedir. Her ne kadar Ali Paşa'ya vezirlik verilmemiş olsa da daha önceden Vidin Muhafızı Vezir Hüseyin Paşa'ya teslim edilmesi emredilen şaykaların artık Tuna Kapudanı Ali Paşa'ya teslim edileceği belirtilmektedir.⁴⁸ Tuna Donanması, nihayetinde merkezî donanmanın ve Osmanlıların bilgi birikimi, tecrübesi, insan kaynağı ve bürokratik temayülleri ile şekillenmiştir.

Öte yandan Osmanlıların Viyana Kuşatması öncesinde başlayan donanmayı güçlendirme faaliyetlerinin 1687 sonrasında bir teşkilâta evrilmesi Habsburgları da harekete geçirmiş görülmektedir. Habsburglar 1690'dan sonra Tuna'da bir donanma teşkil etmek için büyük çaba sarf etmişlerse de gemi inşa teknikleri ve Tuna Nehri'ni bilen uzman denizciler hususunda çeşitli sıkıntılar yaşamışlardır. Ayrıca sürdürülebilir bir donanma teşkilâtını destekleyecek malî imkânları hazırlamaya ve tahsis etmeye hem pek istekli değildiler hem de kaynakları buna pek el vermemiştir.⁴⁹

Osmanlılar donanmayı teşkil ettikten sonra Tuna Kapudanı'na geniş yetki, sorumluluk ve faaliyet alanı vermişlerdi. Örneğin Tuna Kapudanı girdaplar, ocaklık şayka kapudanları, firkate ve kalyata kapudanları ve nehirdeki diğer gemi reislerinden her bakımdan sorumlu idi.⁵⁰ Bunların sâlyâneleri, görevden

46 *Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Mühimme Defterleri (MD)*, 98, hk. 51. (Evâhır-ı Muharrem 1100 / 15-24 Kasım 1688)

47 *MD*, 98, hk. 217 ve 219. (Evâil-i Rebi' ülevvel 1100 / 24 Aralık 1688-2 Ocak 1689)

48 *MD*, 98, hk. 465. (Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1100 / 3-12 Mart 1689); *MD*, 98, hk. 434. (Evâhır-ı Cemâziyelevvel 1100 / 13-22 Mart 1689)

49 Sándor Papp, "Habsburg İmparatorluğu Tuna Donanması'nın Yeniden Yapılandırılması Üzerine Planlar", *Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller 1*, Sempozyum Bildirileri, haz.: Şakir Batmaz, Özen Tok, Not Yayınları, Kayseri 2015, s. 91.

50 Kış aylarında Tuna Donanması'nın sefer hazırlıkları yapılmaktaydı. Tuna Kapudanı Ali Paşa'ya gönderilen emirde ocaklık şaykaların Tuna Nehri'nin buzu çözüldüğünde hareket ederek vaktinde Belgrad'da bulunmaları emredilmişti. Bu kapsamda Niğbolu, Rusçuk, Silistre, Hırsova, Tulca, İsakçı, Rahova, İbrail, Fethülislam, Vidin, Tutrakan ve Belgrad ocaklık şayka kapudanlarına gönderilen emirlerde cenkçi ve kürekçilerini nereden yaza-

alınmalarının veya göreve tayin edilmelerinin teklif edilmesi, gemilerinin bakımı, görevlerini yerine getirip getirmediğinin kontrolü gibi işler Tuna Kapudanı'nın sorumluluğundaydı.⁵¹ Tuna Kapudanı ayrıca Eflak Voyvodası tarafından gönderilen cerahor gibi işçileri organize ederdi. İstanbul'dan, Eflak'tan ve diğer sancaklardan gönderilen kereste, kinnab, kürek, tente gibi malzemeleri teslim alıp gerekli yerlerde kullanılmasını da o sağlardı.⁵²

Tuna Kapudanı'nın işini zorlaştıran esaslı bir konu da nehrin yapısıydı. Tuna Nehri'nin geçişi en zor bölgesi Fethülislam-Güvercinlik Kalesi arasıydı. Bu bölgede yükselen dağlardan dolayı nehrin yatağı daralmakta ve debisi artmaktaydı. Artan debi ve keskin kıvrımlar da girdaplara neden olmaktaydı. Ayrıca nehir yatağı, gemilerin geçişini zorlaştıran sivri kayalarla doluydu. Yağışlar azaldığında seyrüsefer güvenliğini tehlikeye sokan ve birçok geminin batmasına neden olan bu sivri kayalar ortaya çıkmaktaydı.⁵³ Bu nedenle Demirkapı, İnlık ve Tahtalı girdaplarının idaresi Girdaplar Ağası olarak tayin edilen bir görevliye verilmişti. Tuna Kapudanı'nın emrinde olan Girdaplar Ağası debinin arttığı ya da suyun azaldığı zamanlarda gemilerin güvenle aşağıya veya yukarıya geçirilmesinden sorumluydu.⁵⁴

Tuna Kapudanı'nın emrinde başbuğ, kethüda, girdap ağası ve üstüaçıklar ağası gibi çeşitli üst düzey görevliler bulunmaktaydı. Başbuğ, Tuna Kapudanı'nın emri altında filo komutanı olarak görev yaparken, kethüda, kapudanın yardımcısı olarak donanma işlerine yardım ederdi. Girdap Ağası, gemilerin Demirkapı, İnlık ve Tahtalı girdaplarından güvenle geçişinden sorumluydu. Üstüaçıklar Ağası ise Tuna Nehri'ne uygun bir gemi tipi olan üstüaçık gemilerinin inşaa, bakım ve tamirinden sorumlu idi.⁵⁵

---

caıkları; buna karşılık cenkçi ve kürekçi ücretlerinin hangi iskele mukataasının gelirinden ya da nerenin cizyesinden karşılanması gerektiği de bildirilmekteydi. Belgrad ocaklık şaykasının cenkçi ve kürekçi ücretleri ise hazineden ödenmiştir. *MAD*, 7550, s. 136-138. (12 Rebi'ülevvel 1106 / 31 Ekim 1694)

51 *MAD*, 8488, s. 97.; 1688 senesinde Tuna Kapudanı tayin edilen Ali Paşa'nın kapudanlık vazifeleri ve hayatına dair bir çalışma kaynak eksikliğinden dolayı birçok maddi hata barındırmaktadır. Bkz.: Svetlana Ivanova, "Ali Pasha: Sketches from the Life of a Kapudan Pasha on the Danube", *The Kapudan Pasha His Office and His Domain*, ed.: Elizabeth Zachariadou, Crete University Press, Rethymnon 2002, s. 325-345.

52 *MAD*, 3442, s. 39. (6 Cemâziyelevvel 1102 / 5 Şubat 1691)

53 *MAD*, 9881, s. 198. (1 Şa'bân 1110 / 2 Şubat 1699)

54 *MAD*, 2150, s. 142. (6 Rebi'ülevvel 1107 / 15 Ekim 1695).; M. Emre Kılıçaslan, "XVIII. Yüzyılda Tuna Demirkapısı ve Girdapları İdaresi", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 25, (Bahar 2010), s. 59-76.

55 *MAD*, 2150, s. 5. (21 Şevvâl 1107 / 24 Mayıs 1696)